

BARNAFRID
LINKÖPINGS UNIVERSITETJustitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remiss: Ju2018/05295/L5

Remissvar

Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85)

Det nationella kunskapscentrumet Barnafrid vid Linköpings universitet, har tagit del av utredningens betänkande och avger här sitt yttrande.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis bifaller Barnafrid Ungdomsreduktionsutredningens förslag om hur ett avskaffande av särbehandlingen av lagöverträdare 18–20 år kan genomföras. Barnafrid har, i likhet med utredningen, inte bedömt frågan om ett avskaffande av den så kallade straffrabatten bör genomföras, utan endast *hur* den kan genomföras och vilka konsekvenser det kan få.

Bakgrund till ställningstagandet

Den nu gällande lagstiftningen ger utrymme för överlapp mellan särskilda ungdomspåföljder som ungdomsvård, vilka i vissa fall tilldöms myndiga, medan påföljder avsedda för vuxna som fängelse och skyddstillsyn, tilldöms barn. Barnafrid ser det som ologiskt att barn döms till repressiva, icke behandlande straff. Barn bör enligt vår mening så långt det är möjligt dömas till vårdande påföljder som syftar till beteendeförändring, snarare än repressiva påföljder.

Utredningen resonerar om det vetenskapliga underlag som konstaterar att människor uppnår social och emotionell mognad först i 19–21 års ålder, att förmågan till självkontroll uppnås vid 23–25 års ålder, samt att hjärnan är fullt utvecklad först i 25-årsåldern. Barnafrid vill erinra om att detta gäller generella data om populationer. Även om det är styrkt på gruppnivå, är det tveksamt att använda som bas för antaganden om mognad och självkontroll för enskilda lagöverträdare. En lag bör vara allmän och därför så långt möjligt blind för individens förutsättningar att efterleva den. Vår bedömning är att det är problematiskt att utgå från generella förutsättningar när man i rätten gör, och måste göra, individuella bedömningar. Skulle lagen ta hänsyn till generella förutsättningar som varierar med ålder, uppstår ett behov av att definiera hur variansen i dessa förutsättningar ska tillämpas i rättsskipningen, vilket i sin tur skulle leda till en juridisk oförutsägbarhet

och behov av individuella utredningar av varje fall. Undantaget här är den i sammanhanget tydliga uppdelningen av barn och vuxna, som dels är uttryckt i FN:s konvention om barnets rättigheter, dels är enkel att förstå för varje medborgare och därmed förutsägbar.

Lagens repressiva grundtanke om att påföljdens stränghet ska stå i proportion till brottets allvar, innebär att lagen utgår från en gärnings avstånd från ett moraliskt ideal. När ansvar ska utdömas tas sedan hänsyn till om lagöverträdaren är vuxen eller ett barn, men inte gradvisa steg däremellan. Barnafrid ser risker med en progressiv skala för tillräknelighet för ansvar, där unga vuxna inte förväntas ta fullt vuxenansvar. Konsekvensen kan bli en ”självpuppfyllande profetia” där det inte ses som lika betydelsefullt att följa lagen för de unga vuxna som då ses som myndiga medborgare, men i straffrättsligt avseende bara delvis vuxna.

Barnafrid ser skäl till att lagen fortsatt behandlar barn och vuxna olika i straffrättsligt avseende. Men inte utifrån en generell bedömning av psykologiska eller neurologiska förutsättningar, utan från aspekten vårdnadshavares ansvar upp till myndighetsålder och individuella förutsättningar hos enskilda lagöverträdare. Enskilda människors förutsättningar att ta ansvar för sina gärningar kan inte bedömas enbart efter generella resultat i vetenskapliga studier, det krävs att rätten gör individuella bedömningar mot bakgrund av denna vetenskap och individens unika omständigheter. Ett juridiskt straffrättsligt intervall bör således finnas i varje rättslig bedömning, men inte i en allmän lag.

Utredningen bedömer att ett ökat bruk av fängelsepåföljd kan verka kontraproduktivt genom att försvåra den dömdes återanpassning i samhället. Barnafrid delar den uppfattningen. Vi ser inte fängelsepåföljder som en åtgärd för att stävja återfall i brott eller förändra beteenden, utan mer som en metod att skydda tredje person under den tid som fängelsestraffet pågår. I synnerhet gäller detta barn, där vi ser frihetsberövande påföljder som en absolut sista utväg när beteendeförändring genom behandling inte bedöms genomförbar. Men även då frihetsberövande är aktuellt kvarstår behovet av behandlande insatser för att uppnå återanpassning, oavsett lagöverträdarens ålder.

I utredningens uppdrag ingår att beskriva konsekvenserna av att slopa en generell straffreduktion för unga lagöverträdare 18–20 år. En sådan konsekvens är en skarpare gräns just mellan 17 och 18 års ålder. Utredningen föreslår inga förändringar i straffrättsligt hänseende för omyndiga lagöverträdare, vilket följer principerna i Barnkonventionen om en anpassning av lagen för barn, med beaktande av barnets bästa. Däremot innebär förändringen en skarpare tröskel vid myndighetsåldern, vilket Barnafrid ser som en naturlig fråga att hantera i rätten i varje enskilt fall, snarare än att detta ska regleras i allmän lag. Barnafrid ställer sig därmed bakom ställningstagandet att en eventuell åldersutjämning, i syfte att lindra den skarpa gränsen mellan 17 och 18 år, medför risker att straffskärpningar för lagöverträdare som är barn kan bli en oönskad konsekvens.

Utredningen diskuterar fyra olika modeller för hur den föreslagna förändringen skulle kunna påverka lagöverträdare i ålder 15–17 år. Alternativ ett innebär i korthet

att acceptera en skarpare gräns mellan barn och vuxna som inträffar vid 18 års ålder, medan de tre övriga riskerar att innebära skärpta påföljder för barn i ålder 15–17 år. Barnafriad kan inte ställa sig bakom något alternativ som innebär strängare repressiva påföljder för barn, då detta dels skulle verka kontraproduktivt för dessa barns återanpassning, dels bryta mot FN:s konvention om barnets rättigheter.

Juridiska bedömningar ligger utanför Barnafriads kärnkompetensområde, men vi vill ändå framhålla att om en lag ska få en reell effekt på de människor som har att följa den, bör den utformas allmängiltigt och konkret, med utrymme för rätten att ta individuella hänsyn till specifika förutsättningar i varje enskilt fall, men utan allmänna hänsyn till generella faktorer som myndiga lagöverträdarens ålder. Detta ligger till grund för vår uppfattning att delbetänkandets nuvarande huvudinriktning om att acceptera en skarpare gräns mellan barn och vuxna, utan oönskade tröskeeffekter i form av repressiva straffskärpningar för 15–17-åringar är en inriktning Barnafriad ställer sig bakom.

För Barnafriad – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
Linköping den 30 april 2019

Rikard Tordön, Fil. Mag.

Laura Korhonen, Prof.
Tf. centrumchef